

ÖĞRETMENLERİN ÖZ-YETERLİKLERİ VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI¹

Yrd. Doç. Dr. Cemil YÜCEL

Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Uşak/Türkiye
E-mail: yucelcemil@yahoo.com

Yrd. Doç. Dr. Mustafa YALÇIN

Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Uşak/Türkiye
E-mail: mustafa.yalcin@usak.edu.tr

Bilgen AY

Uşak Milli Eğitim Müdürlüğü, Uşak/Türkiye
E-mail: bilgen_ay@yahoo.com

Özet

Bu çalışmada, öğretmenlerin öz-yeterliklerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Örgütsel vatandaşlık davranışı (ÖVD) ve öğretmenlerin öz-yeterlikleri arasındaki ilişki; örgütsel adalet, tükenmişlik ve yabancılaşma gibi faktörler bağlamında incelenmiştir. Evren, Uşak ilinde çalışan 1061 öğretmenden oluşmaktadır. Kullanılabilir örnek büyüklüğü 372 olmuştur. Örgütsel vatandaşlığı, tükenmişliği, yabancılaşmayı ve öz-yeterliği ölçmek için likert tipi anketler kullanılmıştır. Örgütsel vatandaşlık ve öz-yeterlik arasındaki ilişki, örgütsel adalet, tükenmişlik ve yabancılaşma değişkenlerinin ÖVD'ye etkisi dikkate alınarak incelenmiştir. Örgütsel vatandaşlığı açıklayan bazı modeller yapılmıştır. Örgütsel vatandaşlığı açıklamada bir seri regresyon analizi kullanılmıştır. Sonuçlara göre, öğretmenlerin öz-yeterlikleri örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte örgütsel adalet, tükenmişlik ve yabancılaşmanın da örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öz-Yeterlilik, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Eğitim Yönetimi, Örgütsel Davranış.

¹ Bu makalenin ilk hali, Okul, Eğitim Yöneticileri ve Denetecileri Araştırma ve Geliştirme Derneği [EYEDDER] tarafından 21-22 Haziran 2007 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

TEACHER'S SELF-EFFICACY AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOUR

Abstract

In this study, the relationship between teacher's self-efficacy and organizational citizenship behavior is examined. The relationship between organizational citizenship behavior and teacher's self-efficacy is examined while same other factors such as organizational justice, exhaustion, alienation were taken into account. Population of this study consists of 1061 elementary school teachers working in elementary schools in the city of Usak. The usable sample was reached to 372 teachers. The likert type survey instruments were used to measure organizational citizenship behaviors, burnout, alienation, self efficacy. The relationship between organizational citizenship behavior and self-efficacy is evaluated by putting organizational justice, exhaustion, and alienation into consideration. Some models explaining organizational citizenship behavior have been formed. A series of regression analyses are used to explain organizational citizenship behavior. Results show that teacher's self-efficacy have direct effect on organizational citizenship behavior. In addition, organizational justice, exhaustion and alienation also have direct effect on organizational citizenship behavior. Research may focus on personal dispositions of teachers to explain why some teachers show altruistic behaviors and others do not.

Key Words: Self-efficacy, Organizational Citizenship Behavior, Educational Administration, Organizational Behavior.

Giriş

Birey ve toplumların gelişmesinde en önemli faktör, eğitimidir. Bu alanda uğraş veren öğretmenler ise, öğrencilerin davranışlarını değiştiren ve geliştiren kişiler olarak, eğitim sisteminin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bir eğitim sisteminin başarısı, o sistemi hayata geçirip, uygulayacak olan öğretmenin başarısından ayrı tutulamaz. Öğretmenlerin, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterlikleri yerine getirmeleri, onların iyi eğitim almalarının yanı sıra, bu görev ve sorumlulukları yerine getirebileceklerine olan inançları ile de yakından ilgilidir. Araştırmalar insanların sahip olduğu inançların, davranışlarını etkilediğini ortaya koymaktadır (Bandura, 1977; Enochs ve Riggs, 1990). Bu nedenle, insanların inanç sistemlerinin sorgulanması, davranışları açıklamak ve anlamakta yardımcı olabilmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Bandura (1977) insanların, yaşamları boyunca edindikleri deneyimlere dayalı olarak, kendi baş etme yeteneklerine ilişkin özel inançlar geliştirdiklerini ve sahip oldukları öz-yeterlik inançları büyüdükçe davranış değişikliğinin de arttığını belirtmiştir. Böylelikle, bir davranışın başarı ile yapılmasında, kişinin sahip olduğu yeterlik inancının, o davranışın yapılmasını etkilediği ve yönlendirdiği söylenebilir. Öğretmen ve öğrenci davranışlarını açıklamak için kullanılabilen öz-yeterlik inancı üzerindeki araştırmalar, 1970'li yılların sonundan itibaren, geliştirilen çeşitli ölçeklerle devam etmektedir. İnsan davranışını açıklamak için kullanılabilen Bandura'nın öz-yeterlik inancı kuramı, kendileri de birer "davranış değiştirme mühendisi" (Senemoğlu, 2001) olan öğretmenlerin, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterlikleri yerine getirebileceklerine ilişkin inançlarının hangi düzeyde olduğunu ortaya çıkararak; öğretmenlik görev ve sorumlulukları ile ilgili davranışlarını tahmin etmede kullanılabilir. Bu durumun, bireylerin gelişimini etkileyebilen öğretmen davranışlarının anlaşılmasında ve geliştirilmesinde önemli bilgiler verebileceği

düşünülmektedir. Öz-yeterlik inancı, “bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinliği organize edip, başarılı olarak yapma kapasitesine duyduğu inanç” olarak ifade edilmektedir (Bandura, 1994). Bandura’ya göre öz-yeterlik inancı, yeteneklerimiz üzerindeki inanca dayanır ve belirli amaçlara ulaşmak için belirli bir davranışı organize etmek ve onu gerçekleştirmek için gereklidir (Schmitz ve Schwarzer, 2000).

Araştırmalarda, insanların davranışı gerçekleştirmeden önce, öz-yeterlik düzeylerine bağlı olarak, davranışla ilgili iyimser ya da kötümser düşüncelere sahip oldukları; bunun da davranışa hazırlanmalarını etkilediği belirtilmektedir. Ayrıca, öz-yeterliği yüksek insanların davranış yapıldıktan sonra öz-yeterliği düşük insanlara oranla daha fazla çaba gösterdiği ve bu çabalarını uzun süre sürdürdükleri bildirilmektedir. Buna bağlı olarak, öz-yeterliği yüksek olan kişilerin engellerle karşılaştıklarında daha hızlı toparlanabildikleri ve hedeflerine bağlılıklarını sürdürdükleri belirtilmekte ve öz-yeterliğin yüksek olmasının aynı zamanda insanların zorlayıcı ortamlar seçmesine, çevrelerini araştırmasına ya da yeni çevreler yaratmasına olanak verdiği de söylenmektedir (Bandura, 1977; 1994; Scholz vd. 2002).

“Öğretmen öz-yeterliği” kavramı yirmi yılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır. Öz-yeterlik inancının, eğitim alanında, öğretmen etkinliklerindeki bireysel farklılıkları açıklamak amacıyla kullanılabileceği ve öğretmen davranışını anlama ve geliştirmede önemli katkılar sağlayacağı bildirilmektedir (Enochs ve Riggs, 1990). Öğretmen öz-yeterlik inancı, öğretmenlerin öğretim işlevini başarılı bir şekilde yerine getirebilmek için gerekli davranışları gösterecekleri konusundaki inanışları olarak tanımlanmaktadır (Atıcı, 2000). Öz-yeterlik inançlarına bağlı olarak, öğretmenlerin öğretime harcadıkları çabanın, hedeflerinin ve istek düzeylerinin değiştiği bildirilmiştir (Tschannen-Moran ve Hoy, 2001). Schmitz (2000), öz-yeterlik beklentisinin, meslek stresine karşı koruyucu bir faktör olduğunu belirterek, öz-yeterli öğretmenlerin mesleklerine daha çok yönelen ve memnuniyeti yüksek olan öğretmenler olduklarını söylemektedir.

Öz-yeterliği yüksek ve düşük olan öğretmenler arasında sınıf düzeni, yeni yöntemler kullanma, öğretim ve öğrenme zorluğu çeken öğrencilere dönütler gibi konularda davranış farklılıklarının olduğu ve bunun da öğrenci motivasyonu ve başarısını etkilediği ortaya çıkmıştır (Tschannen-Moran ve Hoy, 2001; Özkan vd., 2002). Etkin öğretimle öğrenmenin etkilenebileceğine inanan ve öğretim yeteneklerine güvenen öğretmenlerin, uzun süre sebat edeceği ve farklı dönütler vereceği belirtilmektedir (Gibson ve Dembo, 1984). Öğretmenin öz-yeterlik inancı ile öğrenci başarısı arasındaki ilişki birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve öğretmen öz-yeterliğinin öğrenci başarısını ve tutumunu olumlu olarak etkilediği gibi, öğretmenin sınıf içi davranışlarını, yeni fikirlere açık olmasını ve öğretmeye yönelik olumlu tutumlar geliştirmesiyle de doğrudan ilgili olduğu bulunmuştur (Gibson ve Dembo, 1984; Tschannen-Moran ve diğerleri, 1998). Öz-yeterliği yüksek ve düşük olan sınıf öğretmenleri arasında önemli sınıf içi davranış farklılıklarının olduğu (sınıf düzeni, öğretim ve öğrenme zorluğu çeken öğrencilere öğretmenler tarafından verilen geri bildirimler gibi) ve bunun da öğrencinin başarısında farklılaşmalara neden olduğu ortaya çıkmıştır (Özkan vd., 2002). Bandura, öğrencileri bilişsel açıdan geliştirmeyi amaçlayan bir öğretim ortamının hazırlanmasında, öğretmenin yeterliğinin ve öz-yeterlik beklentisinin önemli bir rolü olduğunu bildirmiştir (Yavuzer ve Koç, 2002). Zimmerman, yeterlik inancının, çok boyutlu olup farklı alanlarla bağlantılı olduğunu ve öz-yeterlik ölçümlerinin duruma bağımlı olduğunu belirtmiştir (Bıkmaz, 2002). Bandura’ya göre, öz-yeterlik duruma özgüdür ve genel olarak belirlenemez. Rauden ve arkadaşları da, öğretmen öz-yeterliğinin dünya çapında bir nitelik olmadığını ve öğretmen öz-yeterliğine ilişkin algıların durumsal olabileceğini belirtir (Welch, 1995). Bazı araştırmacılara göre, öğretmenlerin bazı öğrenci gruplarında kendilerini daha etkili bulduğunu belirtir. Bu ilköğretim birinci kademe öğretimi

için de geçerlidir ve öğretilen konuya göre değiştiği de kanıtlanmıştır (Riggs ve Enochs, 1990). Öğretmenlerin öz-yeterliği hakkında yapılan çalışmalar, genel olarak öz-yeterlik inançlarını araştırmaya odaklanmış olmasına rağmen, öz-yeterlik inancı özel öğretim durumuna dayandığından, son yıllarda özel alanlardaki öz-yeterlik inançları da araştırılmaktadır. Öğretmenlerin genel öz-yeterlik inançları, belirli bir alandaki eğitimi verme yeteneklerine ilişkin inançlarını yeterince yansıtmayabileceğinden, bunun yanı sıra, öğretmenlerin özel alanlardaki öz-yeterliğinin saptanması da önem taşımaktadır. Örnek vermek gerekirse, fen ve biyoloji öğretimi ve bilgisayar kullanma gibi özel alanlardaki öz-yeterliklerinin incelenmesi ele alınabilir. Riggs ve Enochs (1990), fen öğretimi öz-yeterlik inançlarına ilişkin çok özel bir ölçünün, fen eğitimi davranışının daha yetkin bir göstergesi olabileceğini belirtmişler ve öğretmenin inanç sistemlerini fen dersindeki davranış örüntülerinin olası nedeni olarak ele almışlardır. Türkiye’de de fen alanında yapılan hem ölçek uyarlama, hem de öz-yeterliği belirleme çalışmaları bulunmaktadır (Bıkmaz, 2002; Özkan vd., 2002; Savran ve Çakıroğlu, 2003).

Öğretmenlerin biyoloji öğretimini etkili ve verimli bir şekilde yapabileceklerine ve öğrencinin başarısını arttırabileceklerine yönelik kendi yetenekleri hakkındaki yargı ve inançları olarak tanımlanan biyoloji öğretimi öz-yeterlik inancı da, çeşitli araştırmalarla incelenmektedir (Özkan vd., 2002; Savran ve Çakıroğlu, 2001; Gerçek vd., 2004). Ayrıca, bilişim ve ağ toplumunun yükselişi bağlamında öğretmenlerin bilgisayar kullanma öz-yeterlikleri gibi inançlarının da tespit edilmesi önem kazanmaktadır. Compeau ve Higgins (1995) bilgisayar kullanma öz-yeterliğini “bireyin bilgisayar kullanma kapasitesine dair yargısı” olarak tanımlamaktadır ve bilgisayar kullanma öz-yeterliği inancının, iyi araştırılmış öz-yeterlik kavramını temel aldığı bildirilmektedir (Karsten ve Roth, 1998). Ashton ve Webb 1970’li yıllarda geliştirilmeye çalışılan ölçeklerden yola çıkarak öğretmen öz-yeterliğini Bandura’nın sosyal bilişsel teorisine dayandırmışlardır (Schmitz ve Schwarzer, 2000). Gibson ve Dembo (1984) ise, öğretmen öz-yeterliğini ölçmeye ilişkin bir ölçek geliştirmişlerdir, ancak daha sonra, bu ölçeğin kavramsal açıdan zayıf olduğu vurgulanmıştır (Schmitz ve Schwarzer, 2000; Henson ve diğerleri, 2001; Tschannen-Moran ve Hoy, 2001). Günümüze dek popülerliğini korumuş olan bu ölçek farklı öğretmenlik alanları için kullanılmıştır (Riggs ve Enochs, 1990). Öğretmen öz-yeterliğini belirlemede kullanılabilir, geçerli ve güvenilir yeni araçlara ihtiyaç duyulduğundan, bu konudaki araştırmalar devam etmektedir (Tschannen-Moran et al., 1998; Tschannen-Moran ve Hoy, 2001). Nitekim, Schmitz ve Schwarzer (2000), kökenini sosyal bilişsel teoriye dayandırdıkları yeni bir öğretmen öz-yeterliği ölçeği geliştirmişlerdir ve bu ölçeğin Türkçe uygulanabilmesi yönünde yapılan uyarlama çalışmaları da bulunmaktadır (Yılmaz vd., 2004).

Örgütsel vatandaşlık davranışı da eğitimciler tarafından oldukça önem verilen ve çeşitli açılardan araştırılan konulardan biridir. Örgütsel vatandaşlıkta, devlet kavramı yerine örgüt düşünülmelidir, fakat örgütsel vatandaşlıkta kişilerin ödev ve görevleri dışında yaptıkları fazladan bir çaba ve çalışma söz konusu olduğu için bu çalışmaları belirleyen belli yasa ya da kurallar yoktur. Tamamen çalışanların tercihlerine bağlı oluşan davranışlardır (Atalay, 2005:19). “Çalışanların çalıştıkları veya bağlı oldukları örgütlerde, “biçimsel ödül sistemini dikkate almadan, bir bütün olarak organizasyonun fonksiyonlarını verimli biçimde yerine getirmesine yardımcı olan, gönüllülük esasına dayalı birey davranışı” olarak tanımlanan örgütsel vatandaşlık davranışı göstermeleri, hem kendileri hem de örgütleri açısından performansı veya başarıyı artırıcı etkiler yaratmaktadır” (Özdevecioğlu, 2003). Zahide Ünal “Öğretmenlerde İş Doyumu ve Örgütsel Vatandaşlık” adlı tez çalışmasında, iş doyumunu ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında vatandaşlık davranışlarının oluşmasında etkili olabilecek; hayat mutluluğu, öz güven, güçsüzlük ve engellenme hissi, fırsat tanınma, takdir edilme, okulun adalet düzeyi, yaş, kıdem, cinsiyet,

medeni hal ve iş doyumu faktörleri incelenmiş ve bu faktörler Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının %21'lik bölümünü açıklamıştır (Ünal, 2003). Keskin (2005) ise “Öğretmenlerde Çalışma Değerleri ve Örgütsel Vatandaşlık” adlı tez çalışmasında, çalışma değerleri ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında vatandaşlık davranışlarının oluşmasında etkili olabilecek, hayat mutluluğu, öz güven, örgütsel adalet, kıdem, cinsiyet ve çalışma değerleri faktörleri incelenmiş ve bu faktörler Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının %42'lik bölümünü açıklamıştır. Atalay (2005), “Örgütsel Adalet ve Örgütsel Vatandaşlık” adlı tez çalışmasında, örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında vatandaşlık davranışlarının oluşmasında etkili olabilecek, çalışanlara fırsat tanınması, takdir edilme, özgüven ve örgütsel adalet faktörleri incelenmiş ve bu faktörler Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının %13'lük bölümünü açıklamıştır. Bu araştırmamızda ise, öğretmenlerin öz-yeterliklerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarını ne oranda açıkladığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Uşak İl merkezinde ve merkeze bağlı köylerde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 66 ilköğretim okulunda, 2006–2007 öğretim yılında görev yapan 1061 öğretmen oluşturmaktadır. Örneklemi ise yine merkez ilçe ve köylerinde bulunan ve random yöntemiyle seçilen 32 ilköğretim okulunda görev yapan 372 öğretmen oluşturmaktadır.

Tablo 1: Araştırma Evrenini ve Örneklemi Oluşturan Okul ve Öğretmen Dağılımı

	Evreni Oluşturan Okul Sayısı	Örneklemi Oluşturan Okul Sayısı	Evreni Oluşturan Öğretmen Dağılımı	Örneklemi Oluşturan Öğretmen Dağılımı
Uşak (Merkez)	66	32	1061	372

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Öğretmenlerin öz-yeterlikleri ile ilgili literatür taranarak, Yrd. Doç. Dr. Cemil Yücel'in denetiminde bir öğretmen öz-yeterliği anketi geliştirildi. Pilot çalışma yapıldı ve öğretmenlerin öz-yeterlikleri ile ilgili 9 boyut tespit edildi. Bu boyutlarla ilgili olarak da 42 adet soru düzenlendi. Örgütsel vatandaşlık davranışlarını ölçmek üzere Yrd. Doç. Dr. Cemil Yücel'in geliştirdiği Örgütsel Vatandaşlık Davranışı anketi kullanıldı. Bu anketteki 25 adet sorudan 17 adedi örgütsel vatandaşlık davranışlarını ölçmek üzere ankete eklendi.

Örgütsel vatandaşlık davranışı ve öğretmenlerin öz-yeterlikleri arasındaki ilişki; örgütsel adalet, tükenmişlik ve yabancılaşma gibi faktörlerle de ilgili olduğu için, yine yazar tarafından geliştirilen anketlerden örgütsel adaleti ölçmek için 3 adet, tükenmişliği ölçmek için 15 adet, yabancılaşmayı ölçmek için 26 adet soru alındı. Hazırlanan anketlerde Likert tipi derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Öz-yeterlik, örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyen kişisel faktörler ile ilgili olarak hazırlanan anket maddelerinin toplam sayısı 103'tür.

Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak kullanılan anketi uygulayabilmek için, MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'ndan ve Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nden gerekli öğretmen sayıları ve

cinsiyetleri elde edilmiş, merkez ve merkeze bağlı 66 ilköğretim okulunda 469 bayan, 592 erkek toplam 1061 öğretmen olduğu görülmüştür. Evrende öğretmenlerin %56'sını bay, %44'ünü bayan; örnekleme ise öğretmenlerin %52'sini bay, %48'ini bayan oluşturmaktadır.

Tablo 2: Evren ve Örnekleme Oluşturan İlköğretim Okulu ve Öğretmenlerin Dağılımı

TOPLAM OKUL SAYISI		Öğretmen Sayısı				Toplam
		Bay		Bayan		
Evrende	66	592	%56	469	%44	1061
Örnekleme	32	195	%52	177	%48	372

Verilerin Analizi

Anketlerden elde edilen veriler, SPSS 13.0 (Statistical Program for Social Sciences) adı verilen paket programda değerlendirilmiş ve frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, faktör analizi, güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Öz-yeterlik ve örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için de korelasyonlarına bakılmıştır. Anketten elde edilen verilerin örgütsel vatandaşlık davranışını ne oranda etkilediğini belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Öğretmenlerin öz-yeterlikleri ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada, ölçek maddeleri ile belirlenen boyutların birbirleri ile olan ilişkilerini incelemek amacıyla aralarındaki korelasyonlarına bakılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. Değişkenler arası korelasyonlar (Tablo 3), okulla ilgili işlerde diğer öğretmenlerle karşılaştırıldığında daha düzenli ve titiz çalışan, işini diğerlerine göre daha ciddiye alan öğretmenlerin, iş arkadaşlarına karşı daha yardımsever davrandıklarını ($r=,65$), mecbur olmadıkları halde okul için fazla mesai yapmada diğerlerine göre daha gönüllü olduklarını ($r=,52$), sahip oldukları öğretim becerileriyle diğer öğretmenlere daha fazla yardım edebildiklerini ($r=,52$) ve öğrencilerinin eğitimini etkileyen her türlü sorunun üstesinden gelebildiklerini ($r=,48$) göstermektedir. Diğer taraftan kişisel normlarını yitirmeyen, problem çıkmasın diye sık sık yanlışın yanında olmayan ve iyi görünmek için gerçeği yansıtmaktan çekinmeyen öğretmenlerin, okulla ilgili işlerde daha düzenli ve titiz çalıştıkları görülmüştür ($r=-,26$).

Arkadaşlarına karşı daha yardımsever olan ($r=,69$), üstlendiği görevlerle başkalarına destek olabilen ($r=,48$), okulda alınan kararlara etki ederek okulun etkili bir şekilde eğitimine devam edebilmesi için idare ile öğretmenler arasındaki iş birliğini geliştirebilen ($r=,47$) ve toplumsal etmenlerin öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilen ($r=,40$) öğretmenler, mecbur olmadıkları halde okulla ilgili işlerde daha gönüllü davranmakta ve diğer öğretmenleri cesaretlendirip motive etmede başkalarına göre daha başarılı olmaktadır. Öz-yeterliği ($r=,39$), özel olarak da eğitimsel öz-yeterliği ($r=,36$) yüksek olan, yani öğrencilerin eğitimlerini etkileyen kişisel sorunlarına yardım edebilen, toplumsal etmenlerin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilen veya başarısız bir öğrencinin kavrama gücünü geliştirebilen öğretmenlerin, daha centilmen oldukları, iş ortamıyla ilgili ufak tefek sorunları başkalarına oranla daha az büyüttükleri görülmektedir. Öte yandan centilmen olan, sürekli şikayet eden biri gibi görünmekten özellikle kaçınan öğretmenlerin de, arkadaşlarına ve çevrelerine karşı daha yardımsever tavırlar sergiledikleri ($r=,40$) gözlenmektedir.

Tablo 3: Değişkenler Arası Korelasyonlar (N=372)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Ocbgenel	1,00	,80	,83	,71	,85	,67	,54	,52	,42	,51	,42	,50	,39	,58	,44	-,17	-,17	-,12	-,17	-,19	-,02	-,23	-,24	,25	,20
Vicdanlilik		1,00	,52	,41	,65	,58	,48	,37	,35	,46	,42	,46	,30	,52	,41	-,11	-,15	-,06	-,09	-,17	,02	-,19	-,26	,16	,17
Gonululuk			1,00	,41	,69	,55	,40	,47	,33	,38	,31	,38	,38	,48	,37	-,15	-,12	-,10	-,17	-,16	-,08	-,18	-,13	,27	,18
Sportmenlik				1,00	,40	,39	,36	,29	,27	,34	,24	,32	,21	,30	,23	-,20	-,16	-,17	-,20	-,19	-,06	-,21	-,20	,17	,04
Yardım					1,00	,64	,49	,53	,42	,46	,39	,46	,37	,56	,41	-,08	-,10	-,03	-,07	-,10	,06	-,15	-,18	,20	,25
Ozyeterlikgenel						1,00	,72	,73	,69	,73	,64	,73	,62	,79	,76	-,20	-,16	-,14	-,21	-,24	-,07	-,27	-,25	,47	,09
Eğitimsel Öz-Yeterlik							1,00	,43	,42	,48	,43	,62	,31	,53	,52	-,16	-,12	-,13	-,17	-,20	-,02	-,22	-,25	,27	,09
Etkili Olabilmede Öz-yeterlik								1,00	,40	,46	,44	,45	,42	,53	,49	-,17	-,10	-,15	-,20	-,22	-,10	-,24	-,21	,47	,11
Okulkaynöz									1,00	,49	,34	,44	,35	,52	,44	-,13	-,15	-,09	-,12	-,11	-,07	-,10	-,10	,31	-,09
İyibirçalmekolözyet										1,00	,49	,53	,26	,51	,52	-,15	-,19	-,13	-,11	-,17	,02	-,23	-,24	,32	,11
İletisimkonözyet											1,00	,54	,14	,55	,38	-,35	-,29	-,34	-,31	-,32	-,05	-,41	-,34	,39	-,03
Disiplinikonözyet												1,00	,28	,54	,50	-,17	-,15	-,14	-,17	-,20	,03	-,31	-,25	,33	,08
Halkıgtemetözyet													1,00	,43	,45	,04	,09	,12	-,04	-,02	-,09	,03	,03	,22	,11
Yardımlasmakonözyet														1,00	,54	-,14	-,13	-,08	-,15	-,19	-,06	-,21	-,22	,30	,02
Aileselilgtemetözyet															1,00	-,15	-,12	-,10	-,17	-,16	-,06	-,17	-,15	,40	,12
Tükenmişlik																1,00	,85	,90	,93	,73	,41	,76	,59	-,32	,10
Duygusal Tükenmişlik																	1,00	,71	,65	,60	,30	,62	,53	-,21	,08
İliskisel Tükenmişlik																		1,00	,75	,62	,31	,70	,50	-,31	,07
Fizikseltükenmişlik																			1,00	,71	,45	,71	,55	-,33	,12
Yabancılaşmageneral																				1,00	,76	,83	,77	-,25	,04
Toplanomi																					1,00	,43	,27	-,20	,09
Engelgucsusluk																						1,00	,61	-,29	,01
Nomsuzlaşma																							1,00	-,11	-,01
Adalet																								1,00	-,03
Kıdem																									1,00

*0,11 ve üzeri tüm korelasyonlar 0,05 düzeyinde manidardır.

Öz-yeterlikleri ($r=,64$) yüksek olan öğretmenler, örgüt içerisinde diğer öğretmenlere oranla daha yardımsever davranışlar sergilemektedirler. Bunlar içerisinde özellikle, okulda alınan kararları etkileyebilen, okul ile ilgili görüşlerini serbest bir şekilde ifade edebilen ($r=,53$) ve hem kişisel hem de toplumsal etmenlerin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilen ($r=,49$) öğretmenler dikkat çekmektedir. Özellikle duygusal açıdan tükenmişlik yaşayan, yaptığı işten yıldıgını veya sıkıldığını hisseden ($r=,-10$) öğretmenlerin başkalarına yardımcı olmada çok da istekli olmadıkları görülmüştür.

Genel öz-yeterliği yüksek olan öğretmenler, örgüt içerisinde en çok yardımseverlik davranışları ($r=,79$) gösteriyor. Bunun yanında, bu tür öğretmenler okulda alınan kararlara etki edebilmekte ($r=,73$), çalıştığı fizikî mekânı daha kullanışlı bir hale getirebilmekte ($r=,73$) ve okul içerisinde meydana gelen disiplinsiz davranışları büyük ölçüde önleyebilmektedirler ($r=,73$). Toplumsal anomiyeye kapılan, dünyanın çivisinin çıktığını düşünen, gelecek nesillerin çok şanssız olduğuna inanan öğretmenlerin ise öz-yeterlikleri düşük olmaktadır. ($r=,-07$). Eğitimsel öz-yeterliği yüksek olan, yani öğrencilere zor görevler yüklediğinde bu görevleri sürdürebilmelerini sağlayan, toplumsal etmenlerin öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilen, başarısız bir öğrencinin kavrama gücünü geliştirebilen öğretmenler, okulda alınan kararlara daha fazla etki edebilmekte ($r=,43$), yeni teknolojileri yeterli düzeyde kullanıp materyal geliştirebilmekte ($r=,42$) ve çalışma ortamını daha kullanışlı bir hale getirebilmektedirler ($r=,48$). Yine bu tür öğretmenler, geçimsiz öğrencilerle daha kolay baş edebilmekte ve farklı öğrenci gruplarıyla bir sınıf yönetim sistemini çok rahat kurabilmektedirler ($r=,62$).

Adaletli bir okul yönetimi olduğunda öğretmenler, okulda alınan kararlara etki edebilmekte, okulla ilgili görüşlerini serbest bir şekilde ifade edebilmekte, okulun etkili bir şekilde eğitime devam edebilmesi için idare ile öğretmenler arasındaki işbirliğini geliştirebilmektedirler ($r=,62$). Başkalarını yönlendirebilen, yani etkili olma öz-yeterliğine sahip olan öğretmenler, okul aktivitelerine aileleri daha fazla dâhil edebilmekte, velilerin okula sık sık gelmelerini sağlayabilmekte ve aileleri öğrencilere gerekli eğitim-öğretim materyallerini temin etmeleri konusunda daha fazla yönlendirebilmektedirler ($r=,49$).

Yeni teknolojileri kullanmada kendini yeterli hiseden, eğitim-öğretim materyallerini etkili bir şekilde kullanabilen ve yeni materyaller geliştirebilen öğretmenler, diğer öğretmenlere nazaran çalıştıkları fizikî mekânı kullanışlı bir hale getirebilmekte, çalışma ortamlarının güzelliğini ve sağlık koşullarına uygunluğunu daha fazla sağlayabilmektedirler. ($r=,49$) Stresli olan, sabahları dinç kalkmada problem yaşayan, yaptığı işten dolayı yıpranma hissine kapılan yeni duygusal yönden kendilerini tükenmiş hissededen öğretmenlerin ise, iyi bir çalışma ortamı oluşturmada yetersiz kaldıkları gözlenmiştir. ($r=,-11$)

İletişim konusunda öz-yeterliğe sahip olan, iş ortamında dostça ilişkiler kurabilen ve çalışma arkadaşlarına uyum sağlayabilen öğretmenlerin, başkalarına yardımcı olma eğiliminde davranışlar sergiledikleri ($r=,54$), okul içinde meydana gelen problemleri davranışları önleyebildikleri ve disiplini sağlamada daha başarılı oldukları görülmektedir ($r=,54$). Ayrıca, insanlarla iletişim konusunda kendini yeterli hissededen öğretmenler, okul aktivitelerine ailesel ilgiyi daha kolay temin edebilmektedirler ($r=,38$). Disiplin konusunda öz-yeterliğe sahip olan, yani öğrencilerin sınıf kurallarına uymalarını sağlayabilen, problemleri öğrencilerle baş edebilen öğretmenler, çevrelerine karşı daha yardımsever bir tutum sergilemektedirler ($r=,54$). Bu öz-yeterliğe sahip olan öğretmenler, ailelerin okul aktivitelerine katılmalarını sağlayabilmekte ve gerekli eğitim-öğretim materyallerinin temin edilmesinde aileleri yönlendirebilmektedirler ($r=,50$).

Ailesel ilgiyi temin etmede yeterli olan öğretmenlerin, halkın ilgisini temin etmede daha başarılı oldukları görülmüştür ($r=,45$). Ders ve okul konusunda sivil toplum

örgütlerinin, resmi kurumların, firmaların, üniversitelerin ve diğer eğitim kurumlarının işbirliğini ve desteğini sağlayabilen öğretmenlerin, yardımlaşma konusunda da öz-yeterliliğe sahip oldukları görülmektedir ($r=.43$). Adaletli bir okul yönetimi, öğretmenlerin öz-yeterliklerini olumlu yönde etkilemektedir ($r=.47$). Yardımsever davranışlar sergileyen öğretmenler, ailesel ilgiyi yeterli düzeyde temin edebilmekte ($r=.54$), kişisel normlarını yitirmeyen öğretmenler de diğer çalışanlara karşı daha yardım sever davranmaktadırlar ($r=-.22$).

Öğretmenlerin tükenmişlik davranışlarından en çok fiziksel tükenmişlik davranışlarını sergileme eğiliminde oldukları görülmüştür ($r=.93$). Öğretmenler ayrıca, sabır sınırlarının zorlandığını düşünmekte, bir kenara çekilme veya yalnız kalma ihtiyacı hissetmektedirler ($r=.90$). İş ortamında engellenen, yapabileceklerini yapamayan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür ($r=.76$). Engellenen öğretmenler, en çok fiziksel yönden tükenmişlik yaşamaktadırlar ($r=.71$). Fiziksel yönden tükenmiş olan öğretmenlerin duygusal yönden de tükenmiş oldukları gözlenmiştir ($r=.65$). Okul yönetimi adaletli değilse, öğretmenlerdeki tükenmişlik davranışları artmaktadır ($r=-.32$). İş ortamında engellenen öğretmenlerin, diğerlerine oranla daha fazla yabancılaşma davranışları gösterme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir ($r=.83$). Öğretmenler, hizmet süreleri arttıkça okul aktivitelerine karşı daha gönüllü davranmakta ($r=.18$) ve öğretmen arkadaşlarına daha çok yardımcı olmaktadır ($r=.25$). Çalışmamızda ayrıca anketten elde edilen verilerin örgütsel vatandaşlık davranışını ne oranda açıkladığını belirlemek için regresyon analizleri de yapılmıştır. Yapılan bu regresyon analizlerine ilişkin bulgular şu şekildedir:

Tablo 4: Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ve Öz-Yeterlikleri Regresyon Modeli

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(sabit)	1,001	,202		4,95	,000
Yardımlaşma konusundaki öz-yeterlik	,219	,046	,256	4,78	,000
Eğitimsel öz-yeterlik	,193	,044	,220	4,40	,000
Etkili olabilmede öz-yeterlik	,107	,038	,142	2,84	,005
Kıdem	,011	,003	,127	3,12	,002
İyi bir çalışma mekânı oluşturmada öz-yeterlik	,119	,037	,158	3,23	,001
Cinsiyet	,133	,050	,112	2,65	,008
Halkın ilgisini temin etmede öz-yeterlik	,061	,025	,115	2,50	,013
Duygusal tükenmişlik	-,055	,025	-,093	-2,24	,026

Modelinin manidarlığı 0,000001'dir. Bağımlı değişken: ÖVD. R^2 : ,48; ΔR^2 : ,46; F: 37,805

Öğretmenlerin yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri, etkili olabilmeye öz-yeterlikleri, iyi bir çalışma mekânı oluşturmada öz-yeterlikleri, halkın ilgisini temin etmedeki öz-yeterlikleri ile kıdemleri, cinsiyetleri ve duygusal tükenmişlik durumları, örgütsel vatandaşlık davranışlarının % 48'ini açıklamaktadır. Öğretmenlerin yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri, etkili olabilmeye öz-yeterlikleri, iyi bir çalışma mekânı oluşturmada öz-yeterlikleri, halkın ilgisini temin etmedeki öz-yeterlikleri arttıkça öğretmenler daha çok yardımsever davranmakta, okul yararına işlerin yapılmasında daha çok gönüllü olmakta, okulla ilgili işlerde herkesten daha titiz davranmakta ve sorunları büyütmeden kaçınmaktadırlar. Öğretmenlerin kıdem dereceleri de fazladan gönüllü görev almalarında, arkadaşlarına yardımcı olmalarında, okulla ilgili işleri diğerlerine göre daha ciddiye almalarında ve olumsuzlukları gözardı etmelerinde etkilidir. Erkek öğretmenler, bayan öğretmenlere göre fazla çaba gerektiren örgütsel vatandaşlık davranışlarını daha fazla göstermektedirler. Ayrıca öğretmenlerin duygusal tükenmişlik durumları arttıkça, yani yaptıkları işten ne kadar sıkılırlarsa veya yırlarsa okulla ilgili işlerden o kadar kaçmakta, arkadaşlarına yardım etmekten çekinmekte ve her sorunu büyütmektedirler.

Tablo 5: Öğretmenlerin Yardımseverlik Davranışı ve Öz-Yeterlikleri Regresyon Modeli

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(sabit)	,133	,247		,538	,591
Yardım konusundaki öz-yeterlik	,282	,054	,282	5,248	,000
Etkili olabilmeye öz-yeterlik	,210	,043	,238	4,882	,000
Kıdem	,020	,004	,203	4,916	,000
Eğitimsel öz-yeterlik	,186	,051	,181	3,646	,000
Okulkaynaketkul öz-yeterlik	,116	,044	,129	2,616	,009
Cinsiyet	,150	,059	,108	2,542	,011
Toplamı	,065	,028	,096	2,365	,019

Modelinin manidarlığı 0,000001'dir. Bağımlı değişken: Yardımseverlik, R^2 : ,47; ΔR^2 : ,46; F: 41,772

Öğretmenlerin yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, etkili olabilmeye öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri, okul kaynaklarını etkili kullanmada öz-yeterlikleri ile kıdemleri, cinsiyetleri ve toplumsal anomi durumları, gösterdikleri yardımsever davranışların % 47'sini açıklamaktadır. Öğretmenler yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, etkili olabilmeye öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri, okul kaynaklarını etkili kullanmaktaki öz-yeterlikleri oranında yardımsever davranışlar sergilemektedirler. Öğretmenlerin kıdemleri, işteki tecrübeleri ve çalışma süreleri arttıkça, daha yardımsever oldukları gözlenmektedir. Ayrıca erkek öğretmenlerin bayanlara oranla daha yardımsever davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Toplumsal normların bireysel davranış üzerindeki etkileri, global-evrensel ümitsizlik ve araçsal ilişkinin bozulması gibi

yabancılaşma davranışları da öğretmenlerin yardımseverlik davranışları sergilemelerini etkilemektedir.

Tablo 6: Öğretmenlerin Vicdanlılık Davranışı ve Öz-Yeterlikleri Regresyon Modeli

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(sabit)	,97	,30		3,23	,00
Yardım konusundaki öz-yeterlik	,24	,06	,23	4,02	,00
Disiplin konusundaki öz-yeterlik	,13	,08	,11	1,71	,09
kidem	,01	,00	,12	2,74	,01
Eğitimsel öz-yeterlik	,15	,06	,14	2,42	,02
Normsuzlaşma	-,12	,04	-,15	-2,81	,01
İyi bir çal. mek.ol. öz-yeterlik	,09	,05	,10	1,77	,08
İliskisel tüketmişlik	,10	,04	,13	2,47	,01
İletişim konusundaki öz-yeterlik	,13	,06	,12	1,99	,05

Bağımlı değişken: Vicdanlılık
 R^2 : ,36 modelinin manidarlığı 0,000001'dir.
 ΔR^2 : ,35
 F : 23,943

Öğretmenlerin vicdanlılık davranışlarını, yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, disiplin konusundaki öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri, iyi bir çalışma mekânı oluşturmada öz-yeterlikleri, iletişim konusundaki öz-yeterlikleri ile kıdemleri, kişisel normları yitirme ve ilişkisel tüketmişlik davranışları % 36 oranında açıklamaktadır. Öğretmenler, yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, disiplin konusundaki öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri, iyi bir çalışma mekânı oluşturmada öz-yeterlikleri, iletişim konusundaki öz-yeterlikleri oranında daha titiz davranışlar sergilemektedirler. Bu yeterlikleri tam olduğunda, diğer öğretmenlere göre daha düzenli çalışmakta, işini diğerlerine göre daha ciddiye almakta ve okulla ilgili işlerde herkesten daha titiz çalışmaktadır. Öğretmenlerin kıdemleri ve işteki tecrübeleri arttıkça, daha titiz ve düzenli çalıştıkları gözlenmektedir. Problem çıkmasın diye sık sık yanlısın tarafında olan, iyi görünmek için gerçeği yansıtmayan, huzuru bozmamak adına tavizler veren, arkadaşsız ve dolsuz kalmamak için doğru olmayan şeyleri yapan öğretmenler, örgütsel davranışlarında daha az titiz davranmakta, işlerini diğerlerine oranla daha az ciddiye almaktadırlar. Yine aynı şekilde iş arkadaşlarına karşı sabırsız ve süpheci olan sık sık yalnız kalma ihtiyacı hisseden öğretmenlerin okulla ilgili işlerde özensiz oldukları, titiz davranmadıkları görülmektedir.

Tablo 7: Öğretmenlerin Gönüllülük Davranışı ve Öz-Yeterlikleri Regresyon Modeli

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	,876	,236		3,708	,000
Yardım kon. öz-yeterlik	,254	,067	,221	3,779	,000
Etkili olabilmede öz-yeterlik	,216	,057	,213	3,827	,000
Kıdem	,014	,005	,127	2,754	,006
Halkın ilg.tem.et. öz-yeterlik	,101	,037	,140	2,718	,007
Eğitimsel öz-yeterlik	,146	,064	,124	2,276	,024

Bağımlı değişken: Gönüllülük

R²: ,31 modelinin manidarlığı 0,000001'dir.
 ΔR^2 : ,30
 F.: 30,541

Öğretmenlerin yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, etkili olabilmede öz-yeterlikleri, halkın ilgisini temin etmede öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri ile kıdemleri gösterdikleri gönüllülük davranışlarının % 31'ini açıklamaktadır. Öğretmenler, yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri, etkili olabilmede öz-yeterlikleri, halkın ilgisini temin etmedeki öz-yeterlikleri, eğitimsel öz-yeterlikleri nispetinde daha gönüllü davranışlar sergilemektedirler. Bu yeterlikleri tam olduğunda, mecbur olmadıkları halde okul için fazla mesai yapmada diğer öğretmenlere göre daha gönüllü davranmakta, çalışanları cesaretlendirip motive etmede diğerlerine göre daha başarılı olmaktadır. Öğretmenlerin kıdemleri, işteki tecrübeleri ve çalışma süreleri arttıkça, okulla ilgili işlerde daha gönüllü olduğu, mecbur olmadığı halde okul için fazla mesai yapmaktan çekinmediği görülmüştür.

Tablo 8: Öğretmenlerin Sportmenlik Davranışı ve Öz-Yeterlikleri Regresyon Modeli

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış İş Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	2,246	,288		7,787	,000
Eğitimsel Öz-Yeterlik	,222	,069	,187	3,198	,002
İyi Bir Çal.Mek.Ol. Öz-Yeterlik	,199	,058	,196	3,450	,001
Fiziksel Tükenmişlik	-,108	,046	-,120	-2,354	,019
Halk İlg. Temin Etmede Öz-Yeterlik	,078	,038	,107	2,030	,043

Bağımlı değişken: Sportmenlik
 R²: ,16 modelinin manidarlığı 0,000001'dir.
 ΔR^2 : ,15
 F.: 16,628

Öğretmenlerin eğitimsel öz-yeterlikleri, iyi bir çalışma mekânı oluşturmadaki öz-yeterlikleri, halkın ilgisini temin etmedeki öz-yeterlikleri ile fiziksel tükenmişlik durumları, gösterdikleri sportmenlik davranışının % 16'sını açıklamaktadır. Öğretmenlerin eğitimsel öz-yeterlikleri, iyi bir çalışma mekânı oluşturmadaki öz-yeterlikleri, halkın ilgisini temin etmedeki öz-yeterlikleri arttıkça sportmenlik davranışlarını daha çok sergilemektedirler. Yani bu öz-yeterlikleri tam olduğunda, sürekli şikâyet eden biri gibi görünmekten daha çok kaçınmakta, iş ortamı ile ilgili ufak tefek sorunları başkalarına oranla daha az büyümekte, işle ilgili geçici olumsuzluklara diğer öğretmenlere oranla daha fazla tahammül edebilmektedirler. Buna karşılık, fiziksel olarak tükenmişlik yaşayan, yani kendini sitesli hissedenen, işinden dolayı sınırları gerilen, sabahları dinç kalkmakta problem yaşayan, iş yerinde insanlarla uğraşmanın kendisini yıpratmış olduğunu düşünen öğretmenlerin ise, sürekli şikâyet ettikleri, iş ile ilgili ufak tefek sorunları büyüttükleri, okulla ilgili geçici olumsuzluklara diğer öğretmenlere oranla daha az tahammül edebildikleri görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Örgütsel vatandaşlık davranışı çalışmamızın başında da belirtildiği gibi eğitimciler tarafından oldukça önem verilen ve çeşitli açılardan araştırılan konulardan biridir.

Örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda (Ünal, 2003; Keskin, 2005; Atalay, 2005), öğretmenlerin öz-yeterlik inançlarının örgütsel vatandaşlık davranışlarını açıklamada önceki çalışmalara oranla daha önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Bu çalışma ile ulaşılan bulgular, öğretmenlerin öz-yeterliklerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarını %48 oranında açıkladığını göstermektedir. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarını en çok yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri (%7) açıklamaktadır. Yardımlaşma konusundaki öz-yeterlikleri tam olan, sahip olduğu öğretim becerileriyle diğer öğretmenlere yardımcı olan, verilen görevlerde başkalarına yardım eden, diğer öğretmenlere destek olmayı kolaylaştıracak ortamlar sağlayan, sorunları olan insanlara yardım eden ve okuldaki insanlarla iyi geçinen öğretmenler, arkadaşlarına karşı daha yardımsever davranmakta, okulla ilgili işlerde mecbur olmadığı halde daha fazla mesai harcıyıp okulun başarısı için daha çok çaba sarf etmekte, meydana gelen sorunlara gerginlik yaratmadan yapıcı çözümlerle müdahale edebilmekte ve iş ile ilgili ufak tefek sorunları diğerlerine oranla daha az büyütmektedirler.

Eğitimsel öz-yeterlikleri tam olan, öğrencilere zor görevler yüklendiğinde bu görevleri sürdürebilmelerini sağlayabilen, toplumsal etmenlerin öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilen, öğrencilerinin eğitimlerini etkileyen kişisel sorunlarına yardım edebilen, başarısız bir öğrencinin kavrama gücünü geliştirebilen öğretmenler, sürekli şikâyet eden biri gibi görünmekten daha çok kaçınmakta, iş ortamı ile ilgili ufak tefek sorunları başkalarına oranla daha az büyütme, işle ilgili geçici olumsuzluklara diğer öğretmenlere oranla daha fazla tahammül edebilmektedirler.

Disiplin konusundaki öz-yeterlikleri tam olan, sınıfı idare ederken öğrencilerin sınıf kurallarına uymalarını sağlayabilen, okul içinde meydana gelen problemleri davranışları önleyebilen, problemleri bir öğrenciyi sakinleştirebilen, farklı öğrenci gruplarıyla bir sınıf yönetimi sistemini kurabilen, geçimsiz öğrencilerle baş edebilen, öğrencilerin üstlendikleri görevleri iyi bir şekilde yerine getirmelerindeki devamlılığı sağlayabilen öğretmenler, diğer öğretmenlere göre daha düzenli çalışmakta, işini diğerlerine göre daha ciddiye almakta ve okulla ilgili işlerde herkesten daha titiz davranmaktadır.

Etkili olabilmede öz-yeterlikleri tam olan, okulda alınan kararlara etki edebilen, okulla ilgili görüşlerini serbest bir şekilde ifade edebilen, okulda sözünü dinletebilen, başkalarını yönlendirebilen, okulun etkili bir şekilde eğitime devam edebilmesi için idare ile öğretmenler arasındaki işbirliğini geliştirebilen öğretmenlerin mecbur olmadıkları halde okul için fazla mesai yapmada diğer öğretmenlere göre daha gönüllü davrandıkları, çalışanları cesaretlendirip motive etmede diğerlerine göre daha başarılı oldukları görülmüştür. İyi bir çalışma mekânı oluşturmada öz-yeterliliği olan, çalıştığı fiziki mekânı kullanışlı bir hale getirebilen, çalışma ortamının güzelliğini ve sağlık koşullarına uygunluğunu sağlayabilen öğretmenler, iş ortamı ile ilgili ufak tefek sorunları başkalarına oranla daha az büyütme ve diğer öğretmenlere göre işini daha ciddiye almakta ve okulla ilgili işlerde herkesten daha titiz çalışmaktadırlar.

Fiziksel olarak tükenmişlik yaşayan, yani kendini stresli hissedilen, işinden dolayı sınırları gerilen, sabahları dinç kalkmakta problem yaşayan, iş yerinde insanlarla uğraşmanın kendisini yıpratıldığını düşünen öğretmenlerin ise, sürekli şikâyet ettikleri, iş ile ilgili ufak tefek sorunları büyüttükleri, okulla ilgili geçici olumsuzluklara diğer öğretmenlere oranla daha az tahammül edebildikleri görülmektedir. Kişisel normları yitiren, problem çıkmasın diye sık sık yanlışın tarafında olan, iyi görünmek için gerçeği yansıtmayan, huzuru bozmamak adına tavizler veren, arkadaşsız ve dostuz kalmamak

için doğru olmayan şeyleri yapan öğretmenler, örgütsel davranışlarında daha az titiz davranmakta, işlerini diğerlerine oranla daha az ciddiye almaktadırlar.

Öğretmenlerin kıdemleri, işteki tecrübeleri ve çalışma süreleri arttıkça, okulla ilgili işlerde daha gönüllü oldukları, mecbur olmadıkları halde okul için fazla mesai yapmaktan çekinmedikleri görülmüştür. Cinsiyet faktörü ile ilgili ulaşılan sonuçlar, erkek öğretmenlerin okulla ilgili görevlerde kadınlara oranla daha yardımsever davrandıklarını, mecbur olmadığı halde okul için fazla mesai yapmada daha gönüllü olduklarını, sorunları büyütmeden halletmeye çalıştıklarını, işlerini daha titiz yaptıklarını ve okul başarısı için daha çok uğraş verdiklerini göstermektedir.

Bu araştırmada, öğretmenlerin sahip oldukları öz-yeterlikleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda öğretmenlerin öz-yeterlikleri ile tükenmişlik veya yabancılaşma davranışları arasındaki ilişki incelenebilir. Öğretmenlerin öz-yeterliklerini geliştirecek faktörler üzerinde durulabilir. Ayrıca, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler üzerine yapılan bu çalışma, liselerde görev yapan öğretmenlere de uygulanabilir ve sonuçlar karşılaştırılabilir. Bu çalışma daha da özelleştirilerek idarecilerin öz-yeterlikleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiye de bakılabilir.

Kaynaklar

Atalay, İ., (2005), *Örgütsel Adalet ve Örgütsel Vatandaşlık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atıcı, M. (2000), "İlkokul Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Yetkinlik Beklentisi Rolünün İngiltere ve Türkiye'de seçilen Bir Araştırma Grubu Üzerinde İncelenmesi", www.yok.gov.tr/egfak/meral.htm (Sayfa ziyaret tarihi: 12 Nisan 2007)

Bandura, A. (1977), "Self-Efficacy: Toward A Unifying Theory Of Behavioral Change", *Psychological Review*. 84 (2), 191–215

Bandura, A. (1994), "Self-efficacy, In V.S. Ramachandran(Ed.)", *Encyclopedia of Human Behavior*. NY: Academic Press.

Bıkmaz, F. H. (2002), *Fen Öğretiminde Öz-yeterlik İnancı Ölçeği*, Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 1 (2), 197–210

Compeau, D.R., Higgins, C.A. (1995), *Computer Self-Efficacy: Development of A Measure And İnitial Test*, *Mis Quarterly*, 19, 2, 189-211.

Enochs L. G., and Riggs, I. M. (1990), *Further Development of an Elementary Science Teaching Efficacy Belief Instrument: A Preservice Elementary Scale*, *School Science and Mathematics*. 90 (8), 694–706

Gerçek, C., Yılmaz, M., Köseoğlu, P., Soran, H. (2004), *Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrencilerinin Biyoloji Öğretiminde Öz-Yeterlik İnançları*, Uluslararası 2. Balkan Eğitim Bilimleri Kongresi, 08-10 Ekim, Edirne.

Gibson, S., Dembo, M.H. (1984), "Teacher Efficacy: A Construct validation". *Journal of Educational Psychology*. 76,569–582

Henson, R. K., Kogan, L. R., Vacha-Haase, T., (2001), "A reliability generalization study of the teacher efficacy scale and related instruments", *Educational and Psychological Measurement*, 61 (3), 404-420.

Karsten, R., Roth, R. (1998), *Computer Self-Efficacy: A Practical Indicator of Student Computer Competency In Introductory Is Courses*, Informing Science, 1, 3, 61-68.

Keskin, S., (2005), *Öğretmenlerde Çalışma Değerleri Ve Örgütsel Vatandaşlık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sınıf Öğretmeliği Anabilim Dalı. Afyonkarahisar.

Özdevecioğlu, M. (2003), “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Üniversite Öğrencilerinin Bazı Demografik Özellikleri ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20, 117-135.

Özkan, Ö., Tekkaya, C., Çakıroğlu, J. (2002), *Fen Bilgisi Aday Öğretmenlerin Fen Kavramlarını Anlama Düzeyleri, Fen Öğretimine Yönelik Tutum ve Öz-yeterlik İnançları*, V. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi, ODTÜ, Ankara.

Savran, A., Çakıroğlu, J. (2003), *Differences Between Elementary and Secondary Preservice Science Teacher's Perceived Efficacy Beliefs and Their Classroom Management Beliefs*, III. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu , 28-30 Mayıs, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs.

Schmitz, G.S. (2000), *Zur Struktur und Dynamik der Selbstwirksamkeitserwartung von Lehrern. Ein protektiver Faktor gegen Belastung und Burnout?* Diggitale Dissertation. FU Berlin, <http://darwin.inf.fu-berlin.de/2000/29/>

Schmitz, G.S. und Schwarzer, R. (2000), “Selbstwirksamkeitserwartung von Lehrern: Längsschnitt-befunde mit einem neuen Instrument”, *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie*, 14 (1),12-25

Scholz, U., Dona, B.G., Sud, A., Schwarzer, R., (2002), “Is general self-efficacy a universal construct?”, *European Journal of Psychological Assessment*, 18 (3), 242-251.

Senemoğlu, N., (2001), *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Tschanen-Moran, M., Woolfolk A. H., (1998), “Teacher efficacy: Its meaning and measure”, *Review of Educational Research*, 68, 202-248.

Tschanen-Moran, M., Woolfolk A. H., (2001), “Teacher efficacy: capturing an elusive construct”, *Teaching and Teacher Education*, 17, 783-805.

Ünal, Z., (2003), *Öğretmenlerde İş doyum ve Örgütsel Vatandaşlık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Welch, A., (1995), “The Self-efficacy Of Primary Teachers In Art Education”, *Issues In Educational Research*, 5, 1, 71-84, <http://cleo.murdoch.edu.au/gen/iier/iier5/welch.htm>.

Yavuzer, Y., Koç, M. (2002), “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmen Yetkinlikleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 35-43.

Yılmaz, M., Köseoğlu, P., Gerçek, C., Soran, H., (2004), *Yabancı Dilde Hazırlanan Bir Öğretmen Öz-Yeterlik Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması*, Ulusal 6. Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 9-11 Eylül, İstanbul.